

Željko Holjevac rođen je 15. prosinca 1973. u Brinju. Osnovnu školu pohađao je u rodnome mjestu, a gimnaziju u Otočcu i Senju. Diplomirao je (1997), magistrirao (2002) i doktorirao (2006) na zagrebačkome Filozofskom fakultetu. Radio je kao znanstveni novak na Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu, a od 2007. na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, najprije kao docent, a potom kao izvanredni i redoviti profesor (od 2018). Od 2007. pročelnik je Odjela za povijest Matice hrvatske, a od 2018. i član Glavnog odbora MH. Vanjski je suradnik Fakulteta hrvatskih studija kao i Hrvatskoga katoličkog sveučilišta. Bio je prodekan za organizaciju, razvoj i poslovanje, a akademske godine 2016/17. i obnašatelj dužnosti dekana Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Od proljeća 2019. ravnatelj je Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, koji ove godine obilježava 30 godina od osnutka, što je povod razgovoru.

Profesore Holjevac, u svibnju ste sudjelovali na skupu *Identitet Hrvata Boke kotorske* ne kojem su doneseni i zaključci s preporukama da spoznaje o bokeljskim Hrvatima uđu u nacionalne obrazovne kurikule. Posljednjih je mjeseci stanje u Crnoj Gori eskaliralo. Kako u tom kontekstu gledate na položaj Hrvata u Crnoj Gori?

U Zagrebu i Tivtu održan je početkom svibnja 2021. znanstveni skup *Identitet Hrvata Boke kotorske*. Skup je organizirao Institut društvenih znanosti Ivo Pilar u suradnji s Hrvatskim katoličkim sveučilištem, Fakultetom hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Institutom za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Zavodom za povijesne znanosti HAZU u Zadru. Među začetnicima ideje, a ujedno organizacijska duša skupa, bila je Vanda Babić Galić, rođena Bokeljka, profesorica na Odjelu za kroatistiku Sveučilišta u Zadru. Pokrovitelji su bila tri hrvatska ministarstva – Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Ministarstvo vanjskih i europskih poslova i Ministarstvo kulture i medija – kao i Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. Supokrovitelji su bili Croatia Airlines i Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore, a duhovnu potporu skupu pružila je Biskupska konferencija Bosne i Hercegovine na čelu s uzoritim kardinalom Vinkom Puljićem.

Na otvaranju skupa u Zagrebu bio je ministar znanosti i obrazovanja Radovan Fuchs, a na otočiću Gospe od Škrpjela, u nazočnosti ministra vanjskih i europskih poslova Gorana Grlića Radmana i kotorskog biskupa Ivana Štironje, potpisani su zaključci s preporukom da sadržaji o bokeljskim Hrvatima uđu u nacionalne obrazovne kurikule i tako nađu pouzdano mjesto u hrvatskom obrazovnom sustavu, a ne da se pojavljuju u udžbenicima sporadično ili slučajno, ovisno o pristupu autora ili nakladnika.

Znanstvenim skupom i dolaskom u bajkoviti Zaljev hrvatskih svetaca nakana je bila pružiti intelektualnu potporu bokeljskim Hrvatima u njihovoj sadašnjoj stvarnosti i perspektivama u Crnoj Gori, kojoj Boka kotorska danas pripada. Nadrealne scene s Cetinja u povodu nedavnog ustoličenja mitropolita Joanikija i napetosti koje se osjećaju ispunjavaju nas tjeskobom, ali nada u europski put Crne Gore i vjera u održivi opstanak hrvatske zajednice u toj zemlji i dalje žive.

Ništa bolje nije ni u Vojvodini, u kojoj se situacija pogoršala uvođenjem tzv. bunjevačkog jezika kao službenog u Subotici. Na to su reagirale sve vodeće hrvatske kulturne i znanstvene institucije, kao i institucije Hrvata u Vojvodini. Ovih dana bunjevačke govore Ministarstvo kulture i medija zaštitilo je i kao hrvatsko nematerijalno kulturno dobro. Zašto povjesničari i lingvisti i danas moraju dokazivati hrvatsko podrijetlo Bunjevaca?

Subotičke vlasti uvele su tzv. bunjevački jezik u službenu uporabu na području grada, iako su se vojvodanski Hrvati tomu usprotivili i unatoč tomu što je iz Hrvatske poručeno da ne postoji bunjevački jezik, nego bunjevački govor. Nakon nemira na Cetinju predstavnik Hrvata u Crnoj Gori izjavio je da se tamo vraćaju u devedesete i upozorio na pogubnu velikosrpsku ideju koja se sada pojavljuje u novom ruhu kao „srpski svet“. U tome se kriju razlozi zašto

hrvatski povjesničari i lingvisti i danas moraju dokazivati da su Bunjevci „ogranak naroda hrvatskoga“, kako je još 1913. konstatao Bunjevačka stranka. Iako je migracija iz Dalmacije i današnje Bosne i Hercegovine u Podunavlje bilo i u kasnome srednjem vijeku, Hrvati u južnoj Ugarskoj, koji su se tijekom 17. stoljeća u nekoliko valova naselili na području Bačke, bili su poznati kao Bunjevci i Šokci. Općenito se može reći da potječu iz krajeva između Bune i Bojane ili s

područja mitske Crvene Hrvatske ljetopisca popa Dukljanina, a od pravoslavnih Vlaha razlikovali su se više po vjeri (katoličanstvo) i govoru (štokavska ikavica) nego po načinu života. Budući da su se u selidbenim kretanjima duž dinarskoga krša postupno oblikovali kao etnokulturna zajednica, selidbe Bunjevaca u Podunavlje tijekom 17. stoljeća valja promatrati u svjetlu osmanske politike prisilnoga preseljenja stanovništva ili drugih čimbenika poput migracija izazvanih

ŽELJKO HOLJEVAC

POVJESNIČAR, RAVNATELJ INSTITUTA DRUŠTVENIH ZNANOSTI IVO PILAR

Štirnio MIRKO CVJETKO

RAZGOVARALA
**JELENA
GAZIVODA**

MATICA HRVATSKA IMA NEZAMJENJIVU MISIJU I U DANAŠNJEM DRUŠTVU

Gotovo dva stoljeća baštinjenih iskustava i sjene predaka obvezuju nas na opredijeljenost za budućnost Matice hrvatske kao nacionalne adrese na kojoj se stalno pronalaze nove prilike za kreativno stvaralaštvo i propulzivno javno djelovanje / Znanstvenim skupom i dolaskom u bajkoviti Zaljev hrvatskih svetaca htjeli smo pružiti intelektualnu potporu bokeljskim Hrvatima u njihovoj sadašnjoj stvarnosti i perspektivama u Crnoj Gori / Hrvatima u Srbiji nerijetko prijete ili ih napadaju čim malo podignu glas, a prema njihovim sudbinama u Srbiji vlada ravnodušnost. Zato im je potrebna pojačana skrb Hrvatske

16-godišnjim bečkim ratom (1683–1699) za oslobođenje ugarskih i hrvatskih krajeva od osmanske vladavine.

I sami potječete iz Like, a znamo da je etnička zajednica Bunjevaca podijeljena u tri ogranka i jedan je od njih onaj primorski, odnosno lički. U kojoj mjeri Hrvati u Srbiji u ovakvim okolnostima uspijevaju sačuvati svoju identitetsku svijest pa i zajednicu? Prijeti li im asimilacija i što Hrvatska još može učiniti?

Osim u Podunavlju i Bačkoj, Bunjevci su se u ranome novom vijeku dijelom nastanili u dalmatinskome zaleđu, a dijelom i u zaleđu Senja te u Podgorju pod velebitskom primorskom padinom, odakle su neki rodovi poslije velikoga bečkog rata potkraj 17. stoljeća prešli u oslobođenu Liku. No dok su se primorsko-lički Bunjevci postupno integrirali u modernu hrvatsku naciju, vojvodanski su se Bunjevci pod utjecajem državne ideologije i prakse potiskivanja i nijekanja njihova hrvatstva u dvjema Jugoslavijama i danas u Srbiji podijelili na Hrvate i one koji tvrde da nisu Hrvati. Hrvatima u Srbiji nerijetko prijete ili ih napadaju čim malo podignu glas, a prema njihovim sudbinama u Srbiji vlada ravnodušnost. Devedesetih su neki protjerani, neki su tada i poslije sami otišli, a oni koji su ostali pripadnici su manjine koja je u Srbiji omražena. U takvim okolnostima Hrvatima u Srbiji nije lako čuvati identitetsku svijest i zajednicu, a oni koji k tomu još sami tvrde da nisu Hrvati prvi su na putu koji vodi u asimilaciju. Hrvatima u Srbiji potrebna je pojačana skrb i zaštita Hrvatske, koja kao članica Europske Unije može promicati suvremene demokratske norme i vlastite mehanizme zaštite i afirmiranja manjinskih standarda kao moguću putokaz prema pravnom i stvarnom poboljšanju položaja hrvatske zajednice u Republici Srbiji.

Posljednji udarci hrvatskoj zajednici u Republici Srbiji zadani su negiranjem postojanja hrvatskog jezika u udžbenicima za 8. razred, ujedno potvrđenom stavu Odbora za standardizaciju srpskog jezika pri Institutu za srpski jezik Srpske akademije nauka i umjetnosti (SANU). Što se može u tom kontekstu učiniti na znanstvenoj, a što na političkoj razini?

Suočavamo se s apsurdom da se s jedne strane uvodi tobožnji bunjevački „jezik“ u službenu uporabu, dok se s druge u školskim udžbenicima nije čak i samo postojanje hrvatskoga jezika, iako je riječ o službenom jeziku u Republici Hrvatskoj i jednom od službenih jezika Europske Unije. Kao da živimo u vrijeme Vuka Karadžića, koji je sredinom 19. stoljeća sve štokavce proglašavao Srbima, ili Nikole Stojanovića, koji je 1902. najavljuvao borbu „do istrage naše ili vaše“. Da nije žalosno, bilo bi smiješno. Koliko sam zapazio, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje osudio je to negiranje, a i na političkoj je razini takvo postupanje ocijenjeno nedopustivim i sramotnim.

Ove godine Institut Pilar obilježava 30. obljetnicu osnutka. Koja je uloga Instituta nekad i danas?

Prije 30 godina osnovan je Institut Pilar, koji je danas najveći i središnji javni institut u području društvenih znanosti u Hrvatskoj. Zajedničkim radom sociologa, psihologa, povjesničara, demografa i ostalih znanstvenika u Institutu i njegovih osam područnih centara od Dubrovnika do Vukovara njeguje se multidisciplinarni pristup istraživanjima društvenih i humanističkih fenomena. Od 1991. do naših dana u Institutu se primjenom suvremene znanstvene metodologije i visokih etičkih načela u projektnoj i ostaloj znanstvenoistraživačkoj djelatnosti dolazilo do potkrijepljenih i provjerljivih činjenica u službi javnog interesa na načine koji respektiraju nacionalni identitet i koji koriste hrvatskom društvu. Empirijski generirano i tematski raznoli-

ko društveno i humanističko znanje kojim se participira u Europskom istraživačkom prostoru i ostaloj međunarodnoj suradnji te istodobno pripomaže razvojnim procesima u Hrvatskoj na nacionalnoj i područnoj (lokalnoj) razini misija je Pilara od osnutka do danas. Osnovno je polazište u Institutu prije tri desetljeća bilo da je hrvatsko društvo neistraženo društvo. Danas se može reći da je hrvatsko društvo, zahvaljujući uvelike i javnom djelovanju Pilara pod motom „Istraživanjem do činjenica“, u mnogim svojim segmentima prilično istraženo, a pred nama su novi izazovi i nove mogućnosti.

Kakva istraživanja trenutno provodite, koji su glavni projekti?

Trenutno se u Pilaru provodi dvadesetak nacionalnih znanstvenih projekata, među kojima se posebno ističu projekti Hrvatske zaklade za znanost. Istražuju se beskućništvo i socijalna inkluzija, dobrobit djece u kontekstu obitelji, hrvatski ruralni prostori, Prvi svjetski rat u kulturi sjećanja, model slobodnog odlučivanja u karijeri, emocije u (re)konstrukciji identiteta Hrvata u Australiji i Novom Zelandu, relacijski rodni odnosi, regulacija prostitucije, stres adolescenata... Istodobno je Institut partner na petnaestak međunarodnih znanstvenih projekata, među kojima se posebno ističu projekti Europske Unije. Istražuju se teme kao što su radikalizacija i jednakost, kulturna baština i identiteti europske budućnosti, europski popis društvenih vrijednosti kulture kao temelj za inkluzivne kulturne politike u globaliziranom svijetu, sprečavanje pušenja, ovisnosti o alkoholu i Internetu među djecom i adolescentima, nove perspektive za beskućništvo, interaktivno vodstvo u vještinama koje su relevantne za obrazovanje, migracije mladih visokoobrazovanih naraštaja, dobrobit djece i mladih, analiza društvenih čimbenika koji utječu na kvalitetu života braniteljske populacije. Projektni tim iz Instituta sudjeluje u Znanstvenom centru izvrsnosti za školsku efektivnost i menadžment pri Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

U sklopu obilježavanja, u studenom organizirate znanstvenu konferenciju u Vukovaru. O čemu će biti riječi?

Osnovno je polazište u Institutu Ivo Pilar prije tri desetljeća bilo da je hrvatsko društvo neistraženo društvo. Danas se može reći da je hrvatsko društvo, zahvaljujući uvelike i javnom djelovanju Pilara pod motom „Istraživanjem do činjenica“, u mnogim svojim segmentima prilično istraženo, a pred nama su novi izazovi i nove mogućnosti / Nositelji javnih politika i općenito društvo trebali bi odlučivati na temelju stalno ažuriranih rezultata znanstvenih istraživanja

Suočavamo se s apsurdom da se s jedne strane uvodi tobožnji bunjevački „jezik“ u službenu uporabu, dok se s druge u školskim udžbenicima nije čak i samo postojanje hrvatskoga jezika / Pilarov *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina* oblik je povezanosti domovinske i iseljene Hrvatske, a ta je povezanost biljka koju treba stalno i obostrano zalijevati

Institut je u posljednja tri desetljeća pokretao zapažena istraživanja, primjerice *Pilarov barometar hrvatskoga društva*, a organizirao je i svoje tradicionalne konferencije kao npr. *Vukovar '91*. Polovicom studenoga ove godine – u povodu obilježavanja Dana sjećanja na žrtvu Vukovara 1991, 30. godišnjice osnutka i djelovanja Instituta Pilar i 15. godišnjice utemeljenja Hrvatskoga katoličkog sveučilišta – organizira se 24. znanstveno-stručni skup s međunarodnim sudjelovanjem *Vukovar '91.: uzdarje slobodi – identiteti, sjećanja, povijest*. Konferencija će se održati u Vukovaru pod visokim pokroviteljstvom Zorana Milanovića, predsjednika Republike Hrvatske, a organizatori su Institut Pilar i Hrvatsko katoličko sveučilište.

Koliko nositelji javnih politika i općenito društvo odlučuje na temelju znanstvenih istraživanja? I na primjeru cijepjenja, vidimo da je povjerenje u institucije na niskoj razini, pa čak i u djelatnostima poput medicine. Kako na to gledate?

Pandemijska kriza, u kombinaciji s prošlogodišnjim potresima, poremetila je živote ljudi i dodatno smanjila povjerenje građana u institucije, koje je po raznim javno dostupnim pokazateljima ionako nisko. Koronavirus je globalni izazov i za medicinu, a kamoli za građane, a borba protiv njega često izgleda kao rješavanje jednadžbe s mnogo nepoznanica. Nije ni potrebno isticati učinak koji to ima na individualne pristupe cijepjenju. Ipak, ne može se bez nade, a povijesno nas iskustvo uči da je npr. u Francuskoj sredinom 18. stoljeća umirala čak polovica djece mlađe od pet godina. Tako visoka stopa smrtnosti male djece spektakularno je smanjena u moderno i suvremeno doba zahvaljujući općem podizanju životnog standarda, ali i trijumfu znanosti i medicinskim inovacijama. Među njih se ubraja i cijepjenje, koje je povećalo šanse za preživljavanje u najosjetljivijem razdoblju i olakšalo borbu protiv raznih pošasti koje su se nekada činile neiskorjenjivima. To pokazuje dvoje: prvo, da bi nositelji javnih politika i općenito društvo trebali odlučivati na temelju stalno ažuriranih rezultata znanstvenih istraživanja i, drugo, da je medicinska struka u kontekstu suvremene znanosti ona koja omogućava bolju prosudbu cikličkih kušnji za javno zdravlje i može ponuditi razvoj mehanizama potrebnih za njihovo svladavanje.

Institut Pilar u suradnji s Hrvatskom maticom iseljenika izradio je i *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*. Koliko je to bio zahtjevan projekt? Jeste li kao ravnatelj zadovoljni rezultatom? Jesu li domovinska i iseljena Hrvatska danas dovoljno povezane?

Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina objavljen je 2020. u suradnji s Hrvatskom maticom iseljenika, unatoč nevolji zvanog koronavirus i zagrebačkom potresu koji je znatno oštetio zgradu u kojoj se nalazi Institut. *Leksikon* su uredili Ljiljana Dobrovšak i bivši ravnatelj Vlado Šakić, a dostupan je i na mrežnoj stranici Instituta. To je prva publikacija takve vrste u Hrvatskoj o hrvatskom iseljeničtvu u svijetu i hrvatskim manjinama izvan Hrvatske. Projekt je bio zahtjevan jer *Leksikon* ima 3464 natuknice na 1096 tiskanih stranica nastalih radom znanstvenika Instituta i vanjskih suradnika, koji su tijekom prethodnih trinaest godina obradili ključne pojmove o Hrvatima u 45 zemalja na šest kontinenata. Marljivo svladavajući poteškoće koje su se pojavljivale u hodu, prikupili su vrijedne podatke, bazu podataka koja je trostruko veća od onoga što je stalo u tiskano izdanje. U mojem mandatu zatvorena je financijska konstrukcija i posao priveden kraju, a *Leksikon* je naišao na povoljan odjek u domovini i dijaspori pa sam, naravno, zadovoljan tim postignućem u koje su mnogi ljudi ugradili najbolje što su znali i mogli ugraditi. I to je oblik povezanosti domovinske i iseljene Hrvatske, a ta je povezanost biljka koju treba stalno i obostrano zalijevati.

Pred nama je 180. obljetnica osnutka Matice hrvatske. Kao pročelnik Odjela za povijest MH organizirali ste brojne tribine, a u Matici ste uredili i zbornike *Franjo Josip i Hrvati u Prvome svjetskom ratu (2019)* i *1918. u hrvatskoj povijesti (2012)*. Kako gledate na ulogu Matice hrvatske u današnjem društvu?

Oba spomenuta zbornika proizašla su iz znanstvenih skupova koje je 2008. i 2016. organizirao Odjel za povijest MH pod mojim vodstvom. Neke od devet knjiga u mojoj dosadašnjoj karijeri nastale su na poticaj ili u suradnji s Matičinim ograncima. Tako je npr. Ogranak MH u Ogulinu 2012. objavio moju knjigu *Ogulinska pukovnija* i za nju dobio Srebrnu povelju Matice hrvatske.

Matica hrvatska, čiji sam član gotovo dva desetljeća, važna je nacionalna institucija, iako tradicionalno djeluje kao udruga. Ona je svojom djelatnošću ostavila dubok trag u hrvatskoj povijesti i kulturi 19. i 20. stoljeća. Matica ima nezamjenjivu kulturnu misiju i u današnjem globaliziranom društvu, u kojem je itekako potrebno čuvati i promicati nacionalni identitet i povijesnu memoriju, naglašavati važnost velikanâ poput Zrinskih i Frankopana ili Stjepana Radića (njihovih se obljetnica pogubljenja odnosno rođenja prisjećamo ove godine), valorizirati ključne teme poput Hrvatskoga proljeća (čiju smo 50. godišnjicu obilježili proteklih mjeseci) i njegovati istinske vrijednosti koje Matica baštini tijekom svojih 180 godina.

Kao član njezina Glavnog odbora u posljednje tri godine pobliže sam upoznao ustroj i poslovanje Matice hrvatske, mnoge sjajne programe i aktivnosti u središnjici i ograncima, ali i raznovrsne probleme s kojima se Matica u svojem djelovanju susreće. Upuštanje u njihovo elaboriranje i mogući način rješavanja iziskivalo bi poseban razgovor, ali gotovo dva stoljeća baštinenih iskustava i sjene predaka obvezuju nas na opredijeljenost za budućnost Matice hrvatske kao nacionalne adrese na kojoj se provode vrhunski programi i na kojoj se stalno pronalaze nove prilike za kreativno stvaralaštvo i propulzivno javno djelovanje u skladu s misijom koju Matica ima u suvremenoj hrvatskoj državi i društvu.